

Сяргей Панізьнік: Да 90-годдзя з дня адкрыцця Акадэмічнай канферэнцыі па пытаннях рэформы беларускага правапісу і азбукі (14—21.XI.1926 г.)

Я. Райніс: “Беларусаў ахапіла цудоўная нацыянальная ўзнёсласць”

У Беларусі ніколі не забываліся на Яніса Райніса – латышкага паэта і перакладчыка, драматурга, філосафа і грамадскага дзеяча. Ён нарадзіўся на прыбярэгу Даўгавы, у тых мясцінах, дзе і ў вуснах яго маці Дарты Пліекшанэ не зжылася мова беларусаў і перадаваліся сыну Жаныню матывы іх векапомнай песеннай творчасці.

Нездарма ён, міністр асветы Латвійскай Рэспублікі, быў запрошаны дэлегатам на Акадэмічную канферэнцыю па рэформе беларускага правапісу і азбукі, якая праходзіла ў Мінску 14 – 21 лістапада 1926 года. Гэта быў першы навуковы выхад Беларусі на міжнародную арэну, як выказаўся яе ўдзельнік С. Некрашэвіч. У тыя дні беларускія дзеячы навукі, літаратуры У. Ігнатоўскі, С. Некрашэвіч, М. Байкоў, Я. Купала, Я. Колас, М. Грамыка, Б. Эпімах-Шыпіла, П. Бузук, Я. Лёсік і іншыя сустракалі гасцей з розных краін. Сярод іх былі П. Растаргуеў, М. Біржышка, Ю. Галомбэк, М. Фасмер...

Разам з Райнісам выехалі з Рыгі дацэнт Латвійскага ўніверсітэта Э. Блесэ, дырэктар Беларускай гімназіі ў Люцыне У. Пігулеўскі, рэдактар газеты “Голас Беларуса” К. Езавітаў. У вагоне разам з імі аказаўся навуковец і выдавец з Коўна В. Ластоўскі.

Яніс Райніс (крайні справа) на паседжанні Акадэмічнай канферэнцыі.

Райніс некалькі разоў выступаў на канферэнцыі. У Юрмале (станцыя Маяры, вуліца Я. Пліекшана, 5/7 я знайшоў у архівах дачы-музея Райніса і Аспазіі некалькі кніг з дарчымі надпісамі беларускіх пісьменнікаў, фотаздымкі з тых спектакляў, на якіх яму давялося быць у Мінску. Зацікавіў мяне здымак, на якім Райніс сфатаграфаваны разам з Янкам Купалам і пісьменнікамі – з сябрамі літаратурна-мастацкага згуртавання “Узвышша”.

Ян Райніс і Янка Купала з узвышанцамі.

На здымку сядзяць злева направа: Змітрок Бядуля, Ян Райніс, Янка Купала, Кандрат Крапіва (намеснік старшыні згуртавання); стаяць: Язэп Пушча, Адам Бабарэка (сакратар), Уладзімір Дубоўка, Пятро Глебка, Кузьма Чорны(старшыня згуртавання “Узвышша”).

І вось на адвароце гэтага здымка я прачытаў аўтограф Янкі Купалы, напісаны лацінкаю:

WelmipavaZanamu
piesniaru Latwii
J. Rajnisu szrzyapryjazny
Janko Kupala
Miensk 19/XI – 26 h.
(z, s –з верхнімі кропачкамі-пазначкамі)

І яшчэ адзін здымак – цудоўны партрэт Яніса Райніса – быў створаны ў гэты ж дзень. Дзе? У фотаатэлье “Трудколлектив”, якое размяшчалася на вуліцы Савецкай, 73. У Літаратурным музеі Янкі Купалы гэтыя здымкі можна ўбачыць. Ёсць там на выставе і звесткі пра ўдзел паэта ў Акадэмічнай канферэнцыі.

Ян Райніс у мінскім фотоатэлье. 19.11.1926 г.

А што можна прачытаць сёння пра работу той Акадэмічнай канферэнцыі? Хіба ў публікацыі С.М. Запрудскага (“Веснік БДУ”. Серыя 4. 2004 г. № 3. С.21-26). Справа ў тым, што ўжо ў 1926 годзе Крэмль выказаў незадавальненне прайшоўшай канферэнцыяй. Пазней яна была абвешчана з’ездам беларускіх нацыяналістаў і контррэвалюцыянераў. Многія ўдзельнікі гэтага “нацдэмаўскага генеральнага злёта” былі рэпрэсаваныя. Не ўратаваліся і тры “узвышанцы” са згаданага фотаздымка: У. Дубоўка, А. Бабарэка, Я. Пушча. У 1930 годзе яны былі арыштаваныя як “члены контррэвалюцыйнай арганізацыі.

“Выпраўлены”, адцэнзураваны фотаздымак 1926 года я знайшоў у архівах Літаратурнага музея Янкі Купалы. Відаць што хоць і пакалечаны, перамаляваны ад страты трох асобаў, ён павінен быў узгадваць пра гасцяванне высокага латышкага госця ў экспазіцыях створанага Уладзіслава Луцэвіч Купалаўскага музея. А рэпрэсаваныя пісьменнікі былі рэабілітаваныя толькі ў канцы 1950-х гадоў. Тады ж быў пасмяротна рэабілітаваны і абраны на Акадэмічнай канферэнцыі старшынём Графічнай камісіі Вацлаў Ластоўскі, які быў пакараны як агент польскай разведкі і ўдзельнік нацыянал-фашысцкай арганізацыі.

Змітрок Бядуля, Кузьма Чорны, Яніс Райніс, над ім - Пятро Глебка, Кандрат Крапіва, Янка Купала на пакалечаным цэнзурай здымку.

Лепшым, чым на сапсаваным здымку, выглядае Райніс на карцінах мастакоў М. Гусева “Янка Купала і Ян Райніс” (1959), А. Кроля “Сустрэча. Ян Райніс у гасцях у Янкі Купалы ў 1926 г. (1982). У 2002 годзе рыжскі беларус Вячка Целеш выдаў паштоўку “Я. Купала і Я. Райніс”. На ёй за постацямі народных паэтаў відаць берагі ракі Дзвіны-Даўгавы. Мне гэтая паштоўка нагадвае пра тое, што 21 лістапада 1926 года Райніс з Купалам быў у Віцебску на адкрыцці новага тэатра, які назвалі БДТ-2. Ён ведаў, што ў Віцебску жыла і пахавана яго мама Дарта, пра якую ён пісаў: “Па паданні продкі маці - з вольнае Літвы баяры” (пераклад Р. Барадуліна). Але толькі праз дзесяткі гадоў ад наведання Райнісам гэтага горада на Стара-Сямёнаўскіх могілках была аздоблена магіла маці. Да прыкладу, 140-годдзе з дня нараджэння Я. Райніса мы натхнённа адзначылі каля помніка Дарце Пліекшанэ з роду Грыкоўскіх.

Усяго не пералічыць. Пра Акадэмічную канферэнцыю варта і сёння пісаць, ацэньваючы тую грандыёзную зрух, набыткі ў беларусізацыі дзяржавы. Але і гэтыя згадкі праўдзяць высновы Райніса, выказаныя ім у Рызе пасля вяртання з падарожжа 1926 года: “...беларусаў ахапіла цудоўная нацыянальная ўзнёсласць”.

Sergey Paniznik: On the 90th Anniversary of the Academic Conference on the Belarusian Spelling Reform, and Alphabet (14-21.XI.1926)

(Abstract, magazine "CULTURE, NATION", December 2016, issue 16, pp. 58-62)

Academic Conference on the reform of Belarusian spelling and alphabet, which was held in Minsk on 14 - 21 November 1926, has played a crucial role in Belarusization of the State. In addition, in the words of S. Nekrashevich, it was the first scientific output of Belarus in the international arena. Among the delegates were Janis Rainis, Latvian Minister of Education, E. Blesse, Associate Professor, University of Latvia, U. Piguleuski, Director of the Belarusian Gymnasium in Lucyna, K. Ezavitau, Editor of the newspaper "Voice of Belarusian", V. Lastouski, scientist and publisher from Kovno, guests from other countries - P. Rastargueu, M. Birzhyshka, Yu. Galombek, M. Fasmer ... In 1926, the Kremlin has expressed dissatisfaction with conference. Later, it was proclaimed as the Congress of Belarusian nationalists and counter-revolutionaries. Many participants of the "general meeting of national-democrats" were repressed and rehabilitated only in the late 1950s.